

SCHOOL PEDAGOGIST – THE CREATOR AND THE CORE OF THE PROFESSIONAL EDUCATIONAL DEVELOPMENT IN THE SCHOOL

Snezana Jovanova – Mitkovska

Faculty of Educational Sciences, Goce Delcev University – Stip, Macedonia
snezana.jovanova@ugd.edu.mk

Biljana Popeska

Faculty of Educational Sciences, Goce Delcev University – Stip, Macedonia

Abstract: As professional profile, if we consider the educational aspect in the school, without exceptions, the school pedagogist is the integral part of school team and from the team of professional service in the school. Who exact the school pedagogues are? What kind of competences do they have? What kind of competences they should have? What is their role in the school and school life? What are the challenges that they are facing? These are only the few of the questions at the list of many more that we will try to elaborate and answer in presented paper. Speaking about professional competences of the school pedagogues, we could underline following: conceptual competences, technical, integrative, adaptive competences and competences for interpersonal communication. Related with roles of the pedagogues in school and school life, following roles could be underlined as priority: role in planning and programming of the work in the school, work with students, work with parents and teachers as well as roles such as programming, evaluation, research etc. The numerous area of work, different roles that school pedagogues has, number of working tasks as well as the number of people that the pedagogue is in contact with, makes this profession full with challenges and responsibilities. Some of them are elaborated in this paper. All listed challenges could be overcome with personal education, continuous process of self education and life – long learning, investment in personal and professional development, critical and self – critical views upon the work and continuous searching for new and innovative approaches and solutions in everyday work.

Keywords: pedagogues, competences, school management, development.

УЧИЛИШНИОТ ПЕДАГОГ – КРЕАТОР И НОСИТЕЛ НА СТРУЧНО ПЕДАГОШКИОТ РАЗВОЈ НА УЧИЛИШТЕТО

Снежана Јованова – Митковска

Факултет за образовни науки, Универзитет „Гоце Делчев“ – Штип, Р. Македонија
Билјана Попеска

Факултет за образовни науки, Универзитет „Гоце Делчев“ – Штип, Р. Македонија

Резиме: Како стручен профил, ако се земе предвид воспитно-образовниот аспект, како дел од тимот и дел од стручната служба во училиштето е училишниот педагог. Кои се всушност училишните педагози? Какви компетенции поседуваат? Какви компетенции треба да поседуваат? Каква е нивната улога во училиштето? Со кои предизвици истите се соочуваат? Ова се само некои од прашањата кои се обидовме да ги елаборираме во презентираниот труд. Од компетенциите на училишниот педагог, како назналајни можеме да ги издвоиме: концептуална компетентност, техничка, интегративна, контекстуална, адаптивна компетентност и компетентност во интерперсоналната комуникација. Зборувајќи за улогите на педагогот во училиштето како најзначајни се издвојуваат улогите кои ги имаат во делот на планирање и програмирање во училиштето, работа со ученици, наставници, родители; програмерски, евалуациски, аналитичко – истражувачки активности... Бројните подрачја на делување, големиот делукруг на работа, субјектите со кои секојдневно стапува во контакт, но пред се задолженијата и одговорностите кои се поставуваат пред училишниот педагог, ја прават неговата работа исполнета со предизвици, образложени во трудот. Сите тие може успешно да се надминат единствено преку сопствена едукација, континуиран процес на самоедукација, вложување во личниот и професионалниот развој, критички и самокритички однос кон работата и постојано трагање по нови и иновативни пристапи и решенија во работењето.

ВОБЕД

Революционерниот развој на науката, техниката, технологијата, брзите промени и откритија карактеристични за векот во кој живееме, новиот современ начин на работење и живеење се одразуваат на сите сегменти на животот вклучувајќи го и системот на воспитание и образование. Неопходни се промени и во овој систем, промени кои ќе значат задоволување на образовните, воспитните потреби на секој поединец. Ако порано образованието не било моќно да одговори на барањата на променливиот и динамичен свет, сега современото образование треба да биде ефикасно во справувањето со предизвиците на новото време (Михајлова, Ј., 2014). Оттаму се и новините во оваа сфера во насока на организирање на такво образование кое е насочено кон потребите на поединецот во новото време на живеење, образование кое ќе му овозможи постојан развој, негово истакнување како личност со стекнати знаења и навики, развиени црти и способности.

Афирмацијата на ученикот во активен субјект во наставата подразбира и креирање на услови за активно учество не само на учениците, но и на наставниците. Навистина, учениците поседуваат огромни потенцијали, па задача е на современиот систем на воспитание и образование е да обезбеди услови за правилно нивно развивање и изразување, поттикнување на нивните творечки способности и креирање на нешто ново, општествено корисно. Се ова се подразбира потребно е да биде проткаено со взаемната помош и поддршка од повозрасните (родители/старатели), како и од вработените во училиштата.

Како најорганизирана и специјализирана институција за образование и воспитување на децата, заедно со семејството, училиштето има задача да обезбеди стекнување на што поквалитетни знаења и вештини, да придонесе за формирање и развивање морални својства, културни, работни и други општествено посакувани навики и квалитети кај младите генерации, без кои не можеме да говориме за потполна и вистинска нивна интеграција во општеството и нивно позитивно општествено оформување. Остварувањето на вака определената мисија ќе води кон личен напредок на учениците, но и кон јакнење на општествениот профил на самото училиште. Она на кое посебно се обраќа внимание во денешниот 21 век, а се однесува на училиштата, е настојувањето за нивна хуманизација, настојување за воспоставување на ефикасна организација на наставата, создавање на еднакви услови за воспитание и образование на младите генерации; креирање на позитивна средина за задоволување на хуманите потреби на ученикот, средина во која ќе постои партнерски однос на релација наставник-ученик, партнери кои заедно ќе истражуваат, взаемно ќе се мотивираат, ќе го развиваат критичкото мислење, ќе се едуцираат, комуницираат...

Остварувањето на поставените училишни цели, подразбира ефективно дејство на сите ресурси од училиштето: кадровски, финансиски, материјално-технички и временски. Посебно важни се кадровските ресурси од чиј меѓусебен хармоничен однос зависи и успешното функционирање на училишната организација. Од кадровските ресурси особено значење има стручната служба како значајна структурна компонента во училишната хиерархија. Развојот на општеството, развојот на образованието од своја страна подразбира и зголемување на бројот на стручни лица - специјалисти, специјализирани профили од различни области, кои ќе ја насочуваат и обединуваат работата во училиштата.

Стручните сужби не се некоја новина во училиштата. Нивното егзистирање во училиштата се забележува пред повеќе од сто години, но официјално се формирани дури по Втората светска војна. Најпрво се воведуваат во форма на експериментални лаборатории за применета училишна психологија, потоа како служба за професионална ориентација, најчесто како советодавна служба (Петровска, С., 2010:41).

Како стручен профил, дел од тимот, дел од стручната служба во училиштето, ако се земе предвид воспитно-образовниот аспект е училишниот педагог, професионалец чие место и улога во училиштето е непроценлива. Во врска со нивното место, улога и значење во училиштето на секојдневната практика среќаваме дијаметрално спротивставени ставови во смисла дека тоа се лица кои „немаат некои посебни задачи во училиштето, се може и без нив“, „лица од кои и уениците и вработените се плашат, се појавуваат само кога има проблеми“, до ставови според кои педагозите се стручњаци, професионалци, лица кои се заслужни за остварување на мисијата и визијата на училиштето. Сето ова е мотив плус во расветлување на нивното место, улога и значење за унапредување на интерниот развој на училиштата и училишниот систем во целина.

ЗНАЧЕЊЕТО НА ПЕДАГОГОТ ВО УЧИЛИШТЕТО

Секој професионалец во училиштето си има своја рамка на дејствување. Педагозите, т.е. училишните советодавни работници, своето место во училиштата го бележат на почетокот на XX век.

За да говориме за нивното место, улога и значење во училиштето, најнапред треба термилошки да го одредиме значењето на поимот „педагог“.

Во консултираната стручна и педагошка литература најдовме на најразлични определби на овој термин. Се задржуваме на определбата на Јовановиќ (Jovanović, M., 2015: 18), кој говори за неколку значења на терминот педагог. Во најширока смисла, под терминот „педагог“ го подразбира оној кој на некој начин се занимава со воспитување (вклучувајќи ги и родителите). Во нешто потесно значење, педагог е секој оној кој професионално се занимава со воспитување (во или вон училиштето). Во уште потесна смисла тоа се наставниците кои предаваат педагогија во училиштата за едукација на наставници. Во најтесна смисла на зборот, педагог е само оној кој научно ги проучува проблемите во и со воспитанието, оние лица кои ја изведуваат педагошка пракса. Ваквото термилошко определување води кон една поширока елаборација која се однесува на стручното конципирање на неговата улога во современата училишна култура.

Пред да говориме за улогите кои ги имаат во училиштето, побараме одговор и на прашањето какви компетенции имаат, треба да поседуваат овие стручни лица. Наидовме на различни пристапи во идентификување на нивните компетенции.

Според Јовановиќ (Jovanović, M., 2014), секој стручен соработник треба да поседува професионална компетентност, доста сложен концепт, составен од шест контитутивни елементи:

- *концептуална компетентност* која значи разбирање на теоретските темели на професијата;
- *техничка компетентност* која претставува поседување темелни вештини потребни за вршење на стручни работи;
- *интегративна компетентност* или можност за примена на теориското знаење во пракса;
- *контекстуална компетентност* која овозможува разбирање на широки социјални, економски, културни услови во кои се одвиваат професионални активности;
- *адаптивна компетентност* или способност да се предвидат важни промени во професијата и прилагодување кои нив и
- *Компетентност во интерперсоналната комуникација*.

Социјалната компетентност на педагогот, неговата способност за согледување на ситуациите, предвидување на предизвиците, способноста за одлучување и поврзување на луѓето е исто така неопходна во неговата едукација, неговиот професионален развој и неговата професионална работа. Квалитети и вештини, односно критериуми за проценка на социјалната компетентност според Јевтиќ (Jevtic, B., 2011) се: автономност, толерантност, партиципативност, отвореност и флексибилност.

Информатичките компетенции, кои подразбираат адекватна употреба на современите кориснички програми, користењето на интернет, брзото и рационално доаѓање до посакуваните одговори, рационалното трошење енергија, собирањето на статистички податоци, посебно за унапредување на ученикот во процесот на учење се уште едни од лепезата на компетенции кои ги има, треба да ги поседува училишниот педагог.

Неодминливи се и работно - акциони компетенции кои подразбираат првенствено индивидуална способност за извршување на задачите и активна партиципација во планирањето, реализацијата на тимските задачи.

Меѓу наведените, посебно значајни се: комуникациските вештини и знаења, способноста за меѓусебно разбирање, прифаќање на различностите, соработка на сите нивоа, способност за емпатија, вештини за асертивна комуникација, и слично.

Говорејќи за компетенциите на педагогот, секогаш ја имаме во вид неговата работа која е персонално и содржински испреплетена, па во секоја поединечна педагошка активност станува збор за специфична и комплексна содржина која ги опфаќа сите субјекти на воспитно-образовниот процес.

Оттаму, секое сериозно критичко размислување за образованието на педагозите денес не упатува на нужноста од општествено професионална валоризација на овој педагошкиот позив. Поаѓајќи од познатата изрека според која „не е знаење само поседување на истото, но знаење како истото кое го поседуваш да го пренесеш на идните генерации“, упатува и на обврската која ја има педагогот т.е. за да може да дејствува педагошки, значи да се владее со компетенциите во кои знаењето е само еден сегмент. Покрај тоа, неопходно е развивање и на нови визии на педагошка рефлексива, постојано согледување на нови подрачја

за работа на развојно педагошката дејност, креирање позитивна педагошка клима за нивна реализација, но и видливост во процесот на остварување.

Современите општествени промени бараат од педагогот нови педагошки компетнции, способност за управување со педагошките процеси, како и способност за креирање нови и поинакви стратегии за реализација на истите.

Педагозите за успешно да ја остваруваат својата улога мора да поседуваат и соодветни способности, подготвеност за перманентно усовршување, педагошка култура, љубов кон децата и професијата, и бројни карактерни особини кои се уважуваат. ((Brkic, M. i Hadhic- Suljkic, M., 2001).

Спроведени се истражувања врз основа на кои се одредувани особините кои се ценат кај училишните педагози (Hadžić-Suljić, MHadžić-Suljić, 2014) Истакнати се следните особини: емпатичен став; заинтересираност за проблемите на ученикот; подготвеност за поддршка, истрајност, разбирање, отвореност за мислењата на ученикот; достапност (секогаш тука за учениците), трпеливост, одговорност, преданост, праведност; подготвеност да се сослушаат учениците и да се покаже интерес за нивните потреби и проблеми; демократичност, креативност, стручност, комуникативност, смисла за умор, отвореност, толерантност, доверливост, организираност.

Сепак, за нас најзначајна е љубовта кон професијата, љубовта кон нашето непроценливо богатство, децата, младите, без поседување на која нема резултати, нема успех.

УЛОГИ НА ПЕДАГОГОТ ВО СОВРЕМЕНОТО УЧИЛИШТЕ

Улогата, обемот и видот на работни задачи на педагогот, од времето на нивното појавување во училиштата во Р. Македонија во втората половина од XX век па се до денес, се менуваат согласно со техничко-технолошките, научните, општествените промени и потребите на училишната практика (Петровска, С., 2010:58). Полето на дејствување на училишните педагози е доста широко. Според Шимич (Šimić, A., 2010: 6), тоа се протега на целокупниот воспитно – образовен процес и истото може да се подели на неколку подрачја:

- планирање и програмирање (планирање на сопствено стручно усовршување, планирање на стручното усовршување на наставниците, соработка во изработката на годишниот план и програмата на училиштето, и друго);
- работа со ученици (работа со ученици со пречки во развојот, работа со талентирани деца, професионална ориентација на учениците при упис во средно училиште, план за културна и здравствена дејност, едукативни предавања и работилници, и слично);
- работа со наставниците (педагогот е соработник во наставата, стручно усовршување на наставниците, заедничко учење, истражувачка работа во училиштата, и слично).

Слична определба на улогите на училишниот педагог имаме и кај Трнавац (1996). Според него улогите на училишниот педагог во современото училиште се значајни и комплексни, бидејќи тој е носител на големи промени во воспитно образовниот процес. Тој ги идентификува:

- програмерски – активности на педагогот во планирањето на наставната работа, програмирање на сите видови на работа на училиштето и работата на стручните и управните органи;
- евалуациски - активности на педагогот во изработката на евиденциските и верификационите документи и инструменти за дијагностика и евалуација на воспитно-образовната работа на училиштето;
- истражувачки - активности на педагогот во изработката на проекти и инструменти за мали и акциски истражувања со цел унапредување на педагошката пракса;
- Иновативни - активности на педагогот за запознавање и дисеминација на дидактички иновации во училиштето (Trnavac, N., 1996: 54).

Се истакнуваат и „нови улоги“на училишниот педагог кои се однесуваат на подготвеноста и отвореноста за промени, прифаќање на нови околности, проширување на комуникациските вештини и друго. Истакната е и потребата педагогот да биде иницијатор на промените во училиштето, да размислува критички, да осигура предуслови за развој на секој поединечен ученик, да ги поттикнува и поддржува соработниците во процесот на напредување, да ја поддржува тимската работа со наставниците, родителите, партнерите од други организации и институции.

На списокот на новите улоги кои на училишниот педагог ќе му овозможат ефикасно дејствување во современото училиште се наоѓаат: персонални, стручни, развојни, акциони и социјални улоги (Staničić, S.,

2003). Авторот Јуриќ (Јуриќ, В., 1998:13) со право ќе истакне дека подрачјето на дејствување на педагозите во училиштето е неисцрпно, а нивната работа првенствено допринесува за квалитетот на педагошката пракса, развојот и унапредување на воспитно – образовниот процес.

Навистина, подрачјето на работа на училишните педагози е доста широко. Истото ја опфаќа.

- Работа со учениците која се однесува на: поддршка на учениците во учењето врз основа на идентификување на нивните различни образовни потреби, тимска соработка со колегите, реализирање на различни работилници; следење и поддршка на развојот на учениците врз основа на идентификувани причини и обезбедување на истата секогаш кога е потребна преку организација на разни работилници и воннаставни активности; професионална и кариерна ориентација на учениците базирани на сознанијата за можностите и перспективите на професиите и мрежите на институции преку презентации, индивидуални и групни советувања.

Работата на училишниот педагог со учениците е мошне сложена, бидејќи тој не е директно вклучен во воспитно-образовниот процес со учениците, како што е случај со наставниците, па неговата работа има специфичен карактер. Неможноста за директна секојдневна комуникација со сите ученици (поради нивната бројност, возраст, одредени специфичности), го отежнува процесот на идентификација на развојот на учениците и проблемите на воспитен план. Затоа, училишните педагози го следат тој процес преку ученичките досиеја, истражувања на одредени проблеми преку анкетирање, разговори со групи на ученици, разговори со класните раководители и другите наставници, учество на наставничките совети, како и други форми на работа на учениците во активностите во слободното време. Преку ваквото следење може да се откријат одредени воспитни проблеми и тешкотии кај учениците, но тоа е само почетна карика. Понатаму, педагогот треба повратно воспитно да делува преку организирање на разни етички предавања или етички разговори со поединци или групи на ученици. Исто така, тој може да се јави како организатор на слободното време на учениците и како аниматор на културно – забавниот живот на учениците.

На полето на воспитната работа на педагогот може да се јави и помошта при професионалната ориентација. Посебно е значајна и одговорна работата на педагогот со оние ученици кај кои се идентификувани знаци на воспитна запуштеност и нарушено поведение. Во такви случаи педагогот мора да соработува со други надлежни служби (центри за социјална работа, советувањашта, и друго). Основна форма на работа на педагогот со таквите ученици е педагошкото советување што има претежно индивидуален карактер. Притоа, суштината на педагошкото советување се состои во тоа на поединецот да му се помогне да ја зајакне употребата на сопствените способности и да му се овозможи полесен избор на модели на однесување и да се оспособи за успешно решавање на проблемите во животот.

- Работа со наставниците. Овој сегмент од работата на педагогот вклучува поддршка на наставниците за планирање на воспитно-образовниот процес и самоevaluација по пат на организирање, реализација на најразлични активности: работилници, презентации, набљудувања, следења и сл.; поддршка на наставниците за работа со одделни групи и поединечни ученици врз основа на воочени потешкотии кај истите, осмислување на најразлични постапки преку тимска работа и соработка, советувања, објаснувања, демонстрирања; поддршка на наставниците за работа со родителите насочена кон поефективна комуникација и соработка. Посебно е значајна соработката на педагозите со класните раководители кои се во секојдневен непосреден контакт со учениците и најнепосредно можат да го следат развојот на учениците, да откриваат различности. Оваа задача бара од училишниот педагог поседување на посебни способности за комуникација и заземање позиција на вистински соработник кој поседува доволно знаења, ентузијазам и волја заедно со наставниците да ги решава различните воспитни проблеми кои се јавуваат во конкретни воспитни ситуации.

- Работа со родители: вклучува индивидуални и групни советувања и консултации со родителите; нивна едукација; вклучување на родителите во животот и работата на училиштето. Работата на педагогот со родителите е динамичен процес кој подразбира развивање на позитивни контакти, се базира на вистина, уважување и доверба, а родителите се прифаќаат како соработници на кои им се помага во препознавање и отстранување на настанатите проблеми (Rosić, V. 2005) Во својата работа со родителите, педагогот може да користи најразлични форми како:

- педагошка работилница чие главно обележје е кружна комуникација а улогата на педагогот е да поттикнува и олеснува размена на искуства меѓу родителите на одредена тема;

- школа за родители која се организира за подетално запознавање на родителите со одредена педагошка, психолошка, здравствена или друга проблематика;
  - тематско пано кое претставува облик на пишана комуникација меѓу родителите и педагогот, со цел информирање на родителите за одредено прашање;
  - посета во домот како форма на подобро меѓусебно запознавање и семејната животна ситуација;
  - прашалници за родителите кои се користат за собирање на најразлични податоци за децата;
  - т.н. online соработка преку која родителите во секое време можат да го видат напредокот на нивното дете со пристап до интернет апликација
- Соработка со заедницата - локалната заедница преку планирање, организирање, реализирање на различни видови на самостојни и заеднички активности; соработка со стручните институции и организации во заедницата.
  - Професионален развој и професионална соработка. Овој сегмент на активности го вклучува личниот професионален развој по пат на план за сопствениот развој, внес на иновации, соработка со колеги, преку најразлични форми, социјални мрежи: поддршка на тимот за професионален развој и соработка во училиштето преку дисеминација на сознанија, упатувања за користење на различни ресурси, водење на документација, подготовка на менторски програми, предлози за теми и сл.
  - Аналитичко-истражувачка работа преку анализа и проценка на воспитно-образовната работа-подготовка на извештаи, анализи, инструменти, споделувања и сл; истражување на воспитно-образовната работа врз основа на идентификување на проблеми кои бараат решавање и давање на предлози, сугестии за унапредување на практиката.
  - Јакнење на училишната структура, организација и клима преку планирање, следење на воспитно-образовната работа, водење на педагошка евиденција и документација, евалвација; јакнење на училишната клима, обезбедување на безбедна средина и демократско учество преку иницирање и реализирање на активности за промовирање на постигањата на учениците, училиштето; развој на програми за социјална и образовна инклузија, организирање на разни видови на акции и сл.

Реализацијата на сите наведени активности на училишниот педагог го подразбира нивното образование (преддипломско, дипломско, постдипломско и специјализација), воведување на самостојна работа (приправнички стаж и стручен испит), како и нивниот професионален развој (стручно усовршување и напредување во звањето).

Широкиот дијапазон на потребните компетенции и улоги кои треба да ги поседува и спроведува педагогот во училиштето, е доволен показател за неговото значење како стручен профил во воспитно-образовниот процес на младата генерација.

ПРЕДИЗВИЦИ СО КОИ СЕ СООЧУВА ПЕДАГОГОТ ВО СОВРЕМЕНОТО УЧИЛИШТЕ

Воспитанието и образованието на учениците е едно од клучните обележје на функционирањето на современото училиште. Тоа ја наметнува потребата од следење на промените во образованието во светот, па согласно резултатите од тие промени нивно вградување во новите пристапи кон организациските процеси во училиштето.

Предизвиците на кои треба да одговори педагогот во заедничка работа со останатите учесници во воспитно-образовниот процес се многубројни. Педагогот се соочува со предизвикот збогатување на различните организациски можности, структурирање на педагошкиот процес, воведување на нова наставна технологија, како и современа опрема за работа.

Предизвик е и создавањето на концепт на училиште кое ќе поттикнува и овозможува плуралност и артикулација на различни можности и креативност во процесот на воспитување и образование.

Голем предизвик во непосредната работа на педагогот во директната работа со учениците е развивање на индивидуалноста на секој ученик посебно и развивање на неговите индивидуални потенцијали.

Предизвик за педагогот во соработката со наставниците и учениците е и создавање на амбиент кој ќе штити, развива, воспитува и образува, со цел афирмација на личноста на учениците и развивање на слобода, спонтаност, креативност и иновативност.

Предизвик е и создавање на препознатлив идентитет на училиштето, преку создавање на училишна клима која ќе го мотивира секој поединец кој работи или учи во училиштето.

Предизвик е и изнаоѓањето на различни форми и можности за соработка со потесната и поширока заедница во насока на јакнење на капацитетите на училиштето и негова афирмација.

Предизвик се и можностите и условите за личниот професионален развој, професионален развој на вработените во училиштето.

Ваквите предизвици со кои се соочуваат училишните педагози се всушност поттик, мотив плус, водилка на патот за унапредување на развојот на училиштето, сопственото усовршување, напредување, сопствениот професионален развој.

Влогот во сопствениот професионален развој е влог кој води кон нови повисоки достигнување значајни не само за себе, за училиштето, за развојот на општеството.

ЗАКЛУЧОК

Од времето на нивното појавување во училиштата во Р. Македонија во втората половина од XX век па се до денес, положбата на училишните педагози се менувала и еволуирала во правец на нивна се поголема професионализација. Полето на дејствување на училишните педагози е доста широко и вклучува низа на активности кои се одвиваат низ посредна и непосредна работа: работа со ученици, работа со наставници; родители, соработка со заедницата. Во својата работа во училиштата се соочуваат со низа на предизвици кои можат да ги надминат благодарение на сопствената едукација и вложување во сопствениот професионален развој.

ЛИТЕРАТУРА

- [1] Brkic, M. i Hadhic- Suljkic, M., 2001 Preopterećenost učenika, Sarajevo: Jela Educa
- [2] Hadžić-Suljkić, M., 2014. Kompetencije i osobine ličnosti školskog pedagoga-psihologa, Tuzla, <https://docplayer.net/38795500-Kompetencije-i-osobine-licnosti-skolskog-pedagoga-psihologa-strucni-skup-pedagoga-i-psihologa-tuzlanskog-kantona-tuzla.html>, преземено 12.05.2018
- [3] Jevtić, B., 2011 Profesionalna osposobljenost pedagoga za infomaticku kompetentnost, Zbornik radova Tehnika i informatika u obrazovanju., FTN Čačak
- [4] Jovanović, M., 2014. Redefiniranje uloge pedagoga i njegov profesionalni razvoj, Zbornik radova Tehnika i informatika u obrazovanju., FTN Čačak
- [5] Jovanović, M., 2015, Refleksija profesionalnog identiteta pedagoga u savremenoj školskoj kulturi, Doktorska disertacija, Univerzitet u Novom Sadu, Filozofski fakultet, Odsek za pedagogiju
- [6] Jurić, B., (1998), Metodika rada školskog pedagoga, Školska knjiga, Zagreb
- [7] Михајлова, Ј, 2014, Современото училиште предизвик за интелектуален развој на ученикот, во: Современото образование и воспитание – состојби, предизвици и перспективи, Зборник на трудови, Совет на општина Штип и Факултет за образовни науки, Штип
- [8] Петровска, С., 2010. Училишна педагогија и училишна организација (одбрани поглавја). Универзитет „Гоце Делчев“ - Штип, Штип
- [9] Rosić, V. 2005. Odgoj – obitelj – škola, Rijeka, Žagar
- [10] Staničić, S., 2003. Ključne kompetencije za rad pedagoga. Školski priručnik, Zagreb, Znamen
- [11] Trnavac, N., 1996 Pedagog u školi - prilog metodici rada školskog pedagoga, Beograd: Učiteljski fakultet
- [12] Šimić, A., 2010: Pedagog – kritički prijatelj, Sveučilište J.J. Strossmayer, Filozofski fakultet, Osijek

